

УДК 343.825

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.41>

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ»

Свинаренко Юрій Павлович,
orcid.org/0000-0002-4413-5447
аспірант
(Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя, Україна)

У статті проведено аналіз наукових підходів до визначення поняття «ресоціалізація засуджених».

Залишена в спадок незалежній Україні, на початку її становлення, виправно-трудова політика унеможлиблювала виконання Мінімальних стандартних правила поводження з засудженими.

За результатами дослідження нами наголошено на необхідності введення в кримінальне законодавство поняття ресоціалізації засуджених як мети кримінального покарання, що дозволить створити єдину систему законодавчого забезпечення, покарання та його складових – виконання і відбування.

Ми переконані в тому, що неможливо ставити за мету покарання лише виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, у зв'язку з чим законодавче закріплення в Кримінальному кодексі України поняття «ресоціалізація засуджених», як складової мети покарання дозволить досягти мету іншої її складової – запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

Проаналізувавши наведені дефініції вчених та оцінивши виклики з якими сьогодні стикається наша держава і суспільство ми приходимо до висновку щодо необхідності докорінної зміни свідомості засуджених, спрямованої на їх відновлення у соціальному статусі повноправного члена суспільства, в зв'язку з чим кримінальне законодавство та практика його застосування не повинні обмежуватися досягненням мети виправлення засуджених, а й забезпечувати свідоме закріплення у засуджених таких властивостей, навичок та норм поведінки, які б уможлиблювали подальше вчинення ним кримінальних правопорушень, як до так і після звільнення від відбування покарання.

Ми переконані, що процес ресоціалізації засуджених повинен бути спрямований на цілісне їх відновлення та створення у засуджених нової системи цінностей та норм поведінки повноправного члена суспільства необхідних для забезпечення їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя на свободі.

На підставі викладеного вище, проаналізувавши наведені дефініції вчених та визначення закріплене в ч. 2 ст. 6 КВК України під, поняттям «ресоціалізація засуджених» ми пропонуємо розуміти комплекс заходів кримінально-виконавчого характеру, що застосовуються уповноваженими особами до засуджених в залежності від індивідуальних особливостей кожного, які направлені на свідоме їх відновлення в соціальному статусі повноправного члена суспільства та забезпечення можливості повернення засуджених до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя на свободі після звільнення від відбування покарання.

Ключові слова: засуджені, ресоціалізація засуджених; місцях несвободи України.

SCIENTIFIC APPROACHES TO DEFINING THE CONCEPT OF "RESOCIALIZATION OF CONVICTS"

Svynarenko Yurii Pavlovich,
orcid.org/0000-0002-4413-5447
Postgraduate Student
(Classic Private University,
Zaporozhzhia, Ukraine)

The article analyzes scientific approaches to the definition of the concept of "resocialization of convicts".

The correctional and labor policy inherited by independent Ukraine at the beginning of its formation made it impossible to implement the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners.

Based on the results of the study, we emphasize the need to introduce the concept of resocialization of convicts as the purpose of criminal punishment into criminal law, which will create a unified system of legislative support, punishment and its components - execution and serving.

We are convinced that it is impossible to set as the purpose of punishment only the correction of convicts and prevention of new criminal offenses by both convicts and other persons, and therefore the legislative consolidation of the concept of "resocialization of convicts" as a component of the purpose of punishment in the Criminal Code of Ukraine will allow achieving the goal of its other component - prevention of new criminal offenses by convicts.

After analyzing the above definitions of scientists and assessing the challenges faced by our state and society today, we come to the conclusion that there is a need for a radical change in the consciousness of convicts aimed at their restoration in the social status of a full member of society, and therefore criminal law and the practice of its application should not be limited to achieving the goal of reforming convicts, but also ensure that convicts consciously consolidate such properties, skills and norms of behavior that would make it possible to further

We are convinced that the process of resocialization of convicts should be aimed at their holistic recovery and the creation of a new system of values and norms of behavior of a full member of society necessary to ensure their return to an independent, generally accepted social and normative life in freedom.

Based on the foregoing, having analyzed the above definitions of scientists and the definition enshrined in Part 2 of Article 6 of the Criminal Code of Ukraine, we propose to understand the concept of "resocialization of convicts" as a set of measures of a criminal executive nature applied by authorized persons to convicts, depending on the individual characteristics of each, which are aimed at their conscious restoration in the social status of a full member of society and ensuring the possibility of convicts' return to an independent socially and normatively accepted

Key words: convicts, resocialization of convicts; places of detention in Ukraine.

Постановка проблеми. Залишена в спадок незалежній Україні, на початку її становлення, виправно-трудова політика унеможливила виконання мінімальних стандартних правил поведінки з засудженими.

Критичне становище виправної системи диктувало необхідність радикальних змін у галузі законодавства й організації виконання кримінальних покарань, у зв'язку з чим вчені все більше почали відходити від застосування поняття перевиховання засуджених і зосередили свою увагу на сформованому ще в 60-ті роки ХХ століття

американськими соціальними психологами А. Кеннеді та Д. Кербером понятті «ресоціалізація засуджених», яке передбачало систему їх підготовки до життя на волі за допомогою вирішення проблем їх соціальної адаптації до умов життя вільної людини в соціумі [1, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За час української незалежності проблеми ресоціалізації засуджених були предметом дослідження вітчизняних вчених, І. Г. Богатирьова, В. В. Василика, А. П. Гусака, О. М. Джужі, О. Л. Караман, О. Г. Колба, В. А. Львовичкіна, М. Ю. Кутепова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, О. О. Шкути, В. Я. Фаренюка, І. С. Яковець та інших.

Метою статті є вивчення наукових підходів щодо визначення поняття «ресоціалізація засуджених».

Основний зміст. Задовго до законодавчого закріплення поняття «ресоціалізація засуджених», на початку становлення української незалежності, В. М. Трубников, досліджуючи соціальну адаптацію звільнених від відбування покарання, поняття «ресоціалізація засуджених» пропонував розглядати як процес, що складається з ряду органічно взаємозв'язаних етапів, на яких різні суб'єкти повинні здійснювати комплексну дію на осіб, що скоїли кримінальне правопорушення. Під ресоціалізацією у широкому розумінні вчений пропонував розуміти процес виправлення і перевиховання засуджених осіб, а у вузькому – процес виховного впливу на звільнених з місць позбавлення волі [2, с. 54].

В. А. Львовичкін процес ресоціалізації розглядав як мету виправлення засудженого, формування у нього правослухняної поведінки, стимулювання становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам, шляхом відновлення, збереження та розвитку соціально корисних якостей і відносин під час відбування покарання та соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі [3, с. 8].

І. С. Яковець розглядає ресоціалізацію як своєрідний феномен, що має три прояви: як процес, результат і конкретні заходи, націлені на досягнення позитивного результату - набуття таких позитивних людських якостей та рис, які дозволяли б твердити про переосмислення засудженим свого ставлення до людських взаємин, суспільного буття, свого місця в соціумі тощо [4, с. 253].

Розділяючи позицію вказаних вище учених ми вважаємо, що ресоціалізацію засуджених слід розглядати і як процес засвоєння засудженими основних засобів виправлення і ресоціалізації (ч.3 ст. 6 КВК України), і як результат досягнення певної мети (ч. 1. ст. 1 КВК України) [5].

На початку свого становлення поняття «ресоціалізація» деякі вчені поєднували, а інколи й ототожнювали з поняттями: «соціальна реабілітація», «соціальна адаптація», «соціалізація» тощо.

Ми підтримуємо позицію І. Г. Богатирьова та О. О. Шкути, з приводу того, що ототожнення понять «соціальна реабілітація» та «ресоціалізація» є неприпустимим так як вони є два абсолютно різних процеси.

«Соціальна реабілітація» являє собою комплекс державних та суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції людини в суспільство, відновлення його соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом орієнтації у соціальному середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального обслуговування [6].

Слушною з цього приводу є позиція М. Ю. Кутепова, який наголошує що одним із засобів успішної ресоціалізації після звільнення є процес соціальної реабілітації на волі, який передбачає відновлення соціального статусу, корисних зв'язків, звичок, навичок, трудової кваліфікації, формування позитивного способу життя [7, с. 159].

Відповідно до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» «соціальна адаптація» являє собою процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [8].

Ми підтримуємо позицію О. О. Шкути, який розглядає ресоціалізацію як більш об'ємний процес, який включає в себе соціальну адаптацію засуджених. З позиції поіменованого вченого ресоціалізація засуджених містить низку адаптаційних процесів, які проходить засуджений як під час відбування покарання, так і після звільнення [9, с. 44–45].

Досліджуючи співвідношення понять «ресоціалізація» та «соціалізація» ми вдалися до аналізу самого слова ресоціалізація, яке походить від (лат. *re* (повторне, відновлювальна дія) + лат. *socialis* (суспільний) – в загальному значенні, це пристосування людини до життя в новому співтоваристві [10], тобто її повторна соціалізація – комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості [11].

За справедливим твердженням О. О. Шкути процес ресоціалізації руйнує негативні наслідки засвоєної соціалізації засудженої особи, переорієнтовує основні її складові, адаптує до умов відбування покарання та здійснює підготовку до звільнення і продовження життя в соціумі. При цьому засуджена особа повинна по-новому засвоїти систему знань, суспільних норм і цінностей, які дозволять їй набути нового соціального досвіду і здатності робити життєвий вибір, не пов'язаний з подальшим злочинним буттям [9, с. 49].

Після свого законодавчого закріплення (ст. 6 КВК України), у вітчизняній науці кримінально-виконавчого права, поняття «ресоціалізація засуджених» отримало своє нове наукове вираження.

А. П. Гусак ресоціалізацію засуджених пропонує розуміти, як процес повернення йому необхідних можливостей і здібностей шляхом нейтралізації отриманих засудженим у результаті негативної соціалізації антигромадських цінностей і норм та подальшого засвоєння повторно або вперше позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, зразків поведінки. [12, с. 7].

О. Л. Караман під поняттям «ресоціалізація засуджених» розуміє складний процес повторної соціалізації засудженого на основі нейтралізації отриманих ним в результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції (повторної інтеграції) в суспільство після звільнення [13].

О. О. Шкута ресоціалізацію засуджених розглядає як соціально-правову категорію, що забезпечує засудженому після звільнення свідоме відновлення його в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [9, с. 48].

В. В. Василик під ресоціалізацією засуджених, пропонує розуміти процес позитивних змін особистості засудженого внаслідок застосування правових, організаційних, педагогічних, психологічних, виховних та інших заходів впливу з метою усунення негативних ціннісних орієнтирів засуджених, наслідків їхньої ізоляції, закріплення результатів виправлення, надання їм допомоги після відбуття покарання та сприяння їхній адаптації в соціальному середовищі [14, с. 36].

Ми підтримуємо позицію вітчизняних учених, які наголошують на необхідності введення в кримінальне законодавство поняття ресоціалізації засуджених як мети кримінального покарання, що дозволить створити єдину систему законодавчого забезпечення, покарання та його складових – виконання і відбування.

Підтримуючи позицію І. Г. Богатирьова та О. О. Шкути ми переконані в тому, що неможливо ставити за мету покарання лише виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, у зв'язку з чим законодавче закріплення в Кримінальному кодексі України поняття «ресоціалізація засуджених», як складової мети покарання дозволить досягти мету іншої її складової – запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень [15, с. 39].

Проаналізувавши наведені вище дефініції та оцінивши виклики з якими сьогодні зтикається наша держава і суспільство ми приходимо до висновку щодо необхідності докорінної зміни свідомості засуджених, спрямованої на їх відновлення у соціальному статусі повноправного члена суспільства, в зв'язку з чим кримінальне законодавство та практика його застосування не повинні обмежуватися досягненням мети виправлення засуджених, а й забезпечувати свідоме закріплення у засуджених таких властивостей, навичок та норм поведінки, які б уможливили подальше вчинення ним кримінальних правопорушень, як до так і після звільнення від відбування покарання.

Ми переконані, що процес ресоціалізації засуджених повинен бути спрямований на цілісне їх відновлення та створення у засуджених нової системи цінностей та норм поведінки повноправного члена суспільства необхідних для забезпечення їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя на свободі.

На підставі викладеного вище, проаналізувавши наведені дефініції вчених та визначення закріплене в ч. 2 ст. 6 КВК України під, поняттям «ресоціалізація засуджених» ми пропонуємо розуміти комплекс заходів кримінально-виконавчого характеру, що застосовуються уповноваженими особами до засуджених в залежності від індивідуальних особливостей кожного, які направлені на свідоме їх відновлення в соціальному статусі повноправного члена суспільства та забезпечення можливості повернення засуджених до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя на свободі після звільнення від відбування покарання.

Список використаних джерел:

1. Шкута О. О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Д., 2011. – 237 арк.
2. Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказаний (Правовой и социально-психологический анализ) : дис... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Трубников В. М. Харьков, 1991. 519 с.
3. Львовчкін В. А. Концептуальні питання реформування кримінально-виконавчої системи. Проблеми пенітенціарної теорії і практики / редкол.: В. М. Синьов (голов. ред.) та ін. К.: КІВС, «МП Леся», 2002. № 7. – С. 3–12.
4. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків : Право, 2013. 392 с.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
6. Соціальна реабілітація / Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П. С. 736 с.

7. Кутепов М.Ю. Проблеми соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія «Право»): зб. наук. пр. 2019. № 54, т. 2. С. 156–159. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39759/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%20%D0%87%20%D0%90%D0%94%D0%90%D0%9F%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87.pdf>
8. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI
9. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2011. 237 арк.
10. Ресоціалізація / Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003Т. 5 : П. С. 736 с.
11. Соціалізація / Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; головний редактор. В. Г. Кремінь. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 834–835.
12. Гусак А. П. Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2010. 16 с.
13. Караман О. Л. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 2. С. 65–74.
14. Василик В. В. Виправлення та ресоціалізація засуджених до позбавлення волі в системі засобів реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 33–39.
15. Богатирьов І. Г., Василяка Д. К., Шкута О. О. Теорія і практика виправлення та ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання в колоніях середнього рівня безпеки : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2014. 176 с.